SALOTTI κ.λπ. KATA RÜWA POLSTEREIMASCHINEN GMBH

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ FRANCESCO CAPOTORTI της 17ης Νοεμβρίου 1976 *

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Το Δικαστήριο καλείται στην παρούσα υπόθεση να λύσει ένα πρόβλημα ερμηνείας του άρθρου 17 της Συμβάσεως των Βρυξελλών της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις. Ας μου επιτραπεί να υπενθυμίσω ότι πρόκειται για το άρθρο σχετικά με την παρέκταση της διεθνούς δικαιοδοσίας. Η διάταξη αυτή αφορά την περίπτωση κατά την οποία «τα μέρη, από τα οποία ένα τουλάχιστον έχει την κατοικία του στο έδαφος συμβαλλόμενου κράτους, συμφώνησαν ότι ένα δικαστήριο ή τα δικαστήρια του συμβαλλόμενου κράτους θα δικάζουν τις διαφορές που έχουν προκύψει ή που θα προκύψουν από συγκεκριμένη έννομη σχέση», και αναγνωρίζει αποκλειστική διεθνή δικαιοδοσία στο δικαστήριο αυτό ή στα δικαστήρια του κράτους αυτού, εφόσον η συμφωνία των μερών περιβάλλεται τον τύπο «γραπτής συμφωνίας» ή «προφορικής συμφωνίας με γραπτή επιβεβαίωση». Τα προδικαστικά ερωτήματα που σας υποβλήθηκαν από το Bundesgerichtshof της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γερμανίας αφορούν ακριβώς το περιεχόμενο αυτής της τυπικής προϋποθέσεως.

Οι διάδικοι της κύριας δίκης, η γερμανική εταιρία RÜWA, υπό την ιδιότητα του πωλητή, και η ιταλική εταιρία Estasis Salotti, υπό την ιδιότητα του αγοραστή, κατήρτησαν στο Μιλάνο στις 31 Οκτωβρίου 1969 σύμβαση πωλήσεως την οποία καταχώρησαν σε εμπορικό επιστολόχαρτο με την επικεφαλίδα του πωλητή, πίσω από το οποίο είχαν τυπωθεί οι γενικοί όροι που είχε συντάξει εκ των προτέρων ο πωλητής. Το κείμενο της συμβάσεως δεν έκαμε καμία αναφορά ή παραπομπή στους όρους αυτούς. Στη σύμβαση αναγραφόταν ότι ο αγοραστής παρήγγειλε στον πωλητή «τις μηχανές που προσφέρονται σύμφωνα με την επιστολή σας της 18ης Σεπτεμβρίου». Στην πραγματικότητα τα έγγραφα της 18ης Σεπτεμβρίου συνοδεύονταν από επτά προσφορές πωλήσεως με ημερομηνία 11 Σεπτεμβρίου, η καθεμιά από τις οποίες παρέπεμπε στους γενικούς όρους πωλήσεως που ήταν τυπωμένοι στο πίσω μέρος, ενώ η επιστολή δεν περιελάμβανε καμιά τέτοια παραπομπή.

Όταν ο αγοραστής αρνήθηκε αργότερα να παραλάβει τις μηχανές, ο πωλητής τον ενήγαγε ενώπιον του γερμανικού δικαστηρίου που αναγραφόταν σε μια ρήτρα διεθνούς δικαιοδοσίας που περιείχετο στους γενικούς αυτούς όρους. Εφαρμόζοντας το δικαστήριο αυτό τα άρθρα 1341 και 1342 του ιταλικού αστικού κώδικα (σύμφωνα με τις διατάξεις των οποίων οι έντυπες ρήτρες διεθνούς δικαιοδοσίας πρέπει να επιβεβαιώνονται ρητώς γραπτά) δέχθηκε την ένσταση αναρμοδιότητας που προέβαλε ο αγοραστής. Αντιθέτως, το Εφετείο, κρίνοντας ότι έπρεπε να στηριχθεί στο άρθρο 38 της γερ-

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η ιταλική.

μανικής πολιτικής δικονομίας για να θεμελιώσει το κύρος της παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας που επικαλέστηκε ο αγοραστής, δέχθηκε την αρμοδιότητα του γερμανικού δικαστηρίου.

Το Bundesgerichtshof, το οποίο επελήφθη της υποθέσεως κατ' αναίρεση, συμμορφωθέν προς το άρθρο 3 του πρωτοκόλλου της 3ης Ιουνίου 1971 για την ερμηνεία της συμβάσεως της 27ης Σεπτεμβρίου 1968, υπέβαλε στο Δικαστήριο για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως τα ακόλουθα ερωτήματα:

1. Ικανοποιείται η απαίτηση του εγγράφου τύπου που προβλέπεται στο άρθρο 17, εδάφιο 1, της συμβάσεως της 27ης Σεπτεμβρίου 1968 για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις όταν η ρήτρα που απονέμει διεθνή δικαιοδοσία περιλαμβάνεται στους γενικούς όρους πωλήσεως που είναι τυπωμένοι στο πίσω μέρος μιας συμβάσεως που υπογράφηκε από τα δύο μέρη;

2. Ειδικότερα, ικανοποιείται η απαίτηση του εγγράφου τύπου που προβλέπεται στο άρθρο 17, εδάφιο 1, της συμβάσεως, όταν στο κείμενο της συμβάσεως τα μέρη αναφέρονται ρητώς σε προηγούμενη γραπτή προσφορά, η οποία παρέπεμπε στους γενικούς όρους πωλήσεως που έχουν επισυναφθεί σ' αυτή την προσφορά και περιείχε ρήτρα διεθνούς δικαιοδοσίας;

2. Το γενικό πρόβλημα της εκλογής μεταξύ της αυτόνομης ερμηνείας των νομικών κανόνων της συμβάσεως και της παραπομπής στο ουσιαστικό δίκαιο που εφαρμόζεται σύμφωνα με την διεθνούς ιδιωτικού δικαίου δωσιδικία, που αποσαφήνισε το Δικαστήριο με την απόφαση Industrie Tessili-Dunlop, τίθεται εκ νέου στην παρούσα υπόθεση. Αναμφισβητήτως ο τύπος αποτελεί μία μόνον πτυχή της ιδιωτικής συμφωνίας που αφορά την παρέκταση της διεθνούς δικαιοδοσίας και το πρόδηλο του δεσμού που ενώνει τις διάφορες πτυχές αυτής της συμφωνίας εμφανίζεται με ακόμη μεγαλύτερη σαφήνεια όταν η παρέκταση της διεθνούς δικαιοδοσίας αποτελεί μόνον το αντικείμενο ρήτρας η οποία ενσωματώθηκε σε ένα σύνολο που αποτελείται από συμβατικές ρήτρες που αναφέρονται σε ουσιαστικά προβλήματα. Για τον λόγο αυτό, στο επίπεδο του ιδιωτικού δικαίου, ορισμένοι συγγραφείς έκριναν ότι ο τύπος της συμφωνίας ή της ρήτρας της παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας πρέπει να προσδιορίζεται λαμβάνοντας υπόψη τον νομικό κανόνα του ιδιωτικού διεθνούς δικαίου σχετικά με τον τύπο των συμβάσεων (ο οποίος ακολουθεί την αρχή «locus regit actum» στην πλειονότητα των κρατών). Αυτός ο τρόπος σκέψεως μπορεί να επηρεάσει το πρόβλημα ερμηνείας που έχομε εδώ προς λύση;

Η απάντησή μου είναι αρνητική, τούτο δε για δύο λόγους. Πρώτον, πιστεύω ότι, ρυθμίζοντας το άρθρο 17 της συμβάσεως τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούν η ρήτρα ή η συμφωνία διεθνούς δικαιοδοσίας για να παραγάγει το αποτέλεσμα που θέλουν τα μέρη, παραμένει προσηλωμένο στη δικονομική λειτουργία της Συμβάσεως των Βρυξελλών και δεν προδικάζει κατά κανένα τρόπο ούτε ορισμένα ουσιαστικά προβλήματα που είναι συμφυή με αυτή τη δήλωση βουλήσεως (ικανότητα δικαιοπραξίας, τυχόν ελαττώματα της συμφωνίας) ούτε το πρόβλημα του τύπου που πρέπει να τηρείται από το συμβατικό πλαίσιο στο οποίο εντάσσεται η ρήτρα. Μ' άλλα λόγια, το άρθρο 17 περιορίζεται στον καθορισμό των απαιτουμένων προϋποθέσεων για να μπορέσει να παραχθεί το δικονομικό αποτέλεσμα που συνίσταται στην παρέκταση της διεθνούς δικαιοδοσίας. Δεύτερον, η

σπουδαιότητα της ομοιόμορφης μεταχειρίσεως σ' όλα τα συμβαλλόμενα κράτη των υποκειμένων του ιδιωτικού δικαίου μεταξύ των οποίων συνάπτονται συμφωνίες παρεκτάσεως της διεθνούς δικαιοδοσίας είναι προφανής· η απαίτηση αυτή θα αγνοούνταν στην περίπτωση παραπομπής στο ένα ή στο άλλο ουσιαστικό δίκαιο που εφαρμόζεται στον τύπο των πράξεων ανάλογα με το ιδιωτικό διεθνές δίκαιο κάθε κράτους μέλους. Κατά συνέπεια, το άρθρο 17 της Συμβάσεως των Βρυξελλών πρέπει να ερμηνευθεί κατά τρόπο αυτόνομο σε σχέση με τις εθνικές έννομες τάξεις.

3. Η διατύπωση του άρθρου 17 της Συμβάσεως των Βρυξελλών είναι αρκετά παρεμφερής με τη διατύπωση του άρθρου 3, παράγραφος 2, της γερμανοβελγικής συμβάσεως της 30ής Ιουνίου 1958, που τέθηκε σε ισχύ στις 27 Ιανουαρίου 1961, διάταξη που είχε ως πρότυπο τον κανόνα του άρθρου 2 της Συμβάσεως της Χάγης της 15ης Απριλίου 1958 περί της δωσιδικίας του τόπου συνάψεως της συμβάσεως σε περίπτωση διεθνούς φύσεως πωλήσεως ενσωμάτων κινητών αντικειμένων.

Όπως σημειώνει η έκθεση Jenard σχετικά με τη Σύμβαση των Βρυξελλών, η απαίτηση του εγγράφου τύπου αποσκοπεί στην εξασφάλιση των εννόμων σχέσεων, πράγμα που σημαίνει ότι απαιτείται βεβαία απόδειξη της υπάρξεως κοινής βουλήσεως των μερών για τη ρήτρα που καθορίζει το αρμόδιο κατά τόπο δικαστήριο, κατά τρόπον ώστε να αποφεύγονται αυτές οι αβεβαιότητες και διαφορές κρίσεως για την ύπαρξη και το περιεχόμενο της σχετικής συμφωνίας, που θα ήταν δυνατές αν γινόταν δεκτό το κριτήριο της πλήρους ελευθερίας του τύπου.

Πάντα κατά την έκθεση Jenard, η διάταξη του άρθρου 17 επιτρέπει την προστασία αυτών των απαιτήσεων χωρίς να περιπίπτει σε υπερβολική τυπολατρία ικανή να παρεμποδίζει τα συναλλακτικά ήθη. Οι συντάκτες της συμβάσεως προσπάθησαν να προστατεύσουν το συμφέρον που μπορεί να έχει το εμπόριο στη ρευστότητα και ελαστικότητα των νομικών τύπων, προπαντός εκεί που επέτρεψαν να μπορούν τα συμβαλλόμενα μέρη εγκύρως να συμφωνούν για την παρέκταση της διεθνούς δικαιοδοσίας, ακόμη και μέσω προφορικής ρήτρας, αρκεί να ακολουθεί «γραπτή επιβεβαίωση». Ο μηχανισμός της επιβεβαιώσεως δεν έχει διευκρινιστεί και μπορεί να δώσει λαβή σε ορισμένες δυσκολίες ερμηνείας, ιδίως εκεί όπου η επιβεβαίωση γίνεται από ένα μόνο μέρος αλλά αυτό είναι ζήτημα που εκφεύγει του πλαισίου της παρούσης υποθέσεως. Θα έχω την ευκαιρία να επανέλθω επί του επιχειρήματος αυτού στις προτάσεις σχετικά με την υπόθεση 25/76.

Το κεντρικό πρόβλημα που ανακύπτει στην παρούσα υπόθεση είναι διαφορετικής φύσεως πρόκειται για το πρόβλημα των ρητρών παρεκτάσεων της διεθνούς δικαιοδοσίας, που καθορίστηκαν εκ των προτέρων εγγράφως από ένα από τα συμβαλλόμενα μέρη για το δικό του συμφέρον και που είναι γενικά ήδη τυπωμένες σε έντυπα που χρησιμοποιούνται για τις συμβάσεις ή για τις προτάσεις συμβάσεων. Είναι γνωστό ότι ορισμένες εθνικές έννομες τάξεις, προ του κινδύνου να γίνουν δεκτές αυτές οι ρήτρες από το μέρος που δεν τις θέσπισε εκ των προτέρων χωρίς να έχει καλώς αντιληφθεί την έκταση της δεσμεύσεως που εμπεριέχουν, καθορίζουν τυπικές προϋποθέσεις πιο αυστηρές: δηλαδή όχι μόνον τον έγγραφο τύπο — ο οποίος προφανώς τηρείται όταν η ρήτρα έχει καθοριστεί εκ των προτέρων, ιδίως δε όταν είναι έντυπη — αλλά ακόμη και τη ρητή έγγραφη αποδοχή. Η Σύμβαση των Βρυξελλών δεν περιέχει τέτοιου είδους διάταξη και ακόμη η επιφύλαξη την οποία εξέφρασε το Λουξεμβούργο, που απαιτεί ρητή και ειδική αποδοχή για να παράγει η συμφωνία περί παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας τα αποτελέσματά

της έναντι προσώπων που κατοικούν σ' αυτό το κράτος (άρθρο 1, δεύτερο εδάφιο, του πρωτοκόλλου που έχει επισυναφθεί στη σύμβαση), αποδεικνύει ότι κατά γενικό κανόνα, η ειδική έγγραφη έγκριση βαίνει πέραν εκείνου που προβλέπει το άρθρο 17. Αυτό οφείλεται προφανώς πάντοτε στη μέριμνα να μην εμποδίζονται τα συναλλακτικά ήθη με την επιβολή τυπικών προϋποθέσεων που θα μπορούσαν να φαίνονται πολύ αυστηρές. Αλλά, όταν αναφέρει την έκθεση που συνόδευε τη γερμανοβελγική σύμβαση του 1958, η έκθεση Jenard δείχνει μια πολύ σημαντική ανησυχία από την άποψη αυτή βεβαιώνοντας ότι πρόκειται για «εξουδετέρωση των αποτελεσμάτων των ρητρών που κινδυνεύουν να περάσουν απαρατήρητες μέσα στις συμβάσεις». Και προσθέτει ότι: «γι' αυτό τον λόγο οι ρήτρες αυτές δεν λαμβάνονται υπόψη παρά μόνον όταν αποτελούν αντικείμενο συμφωνίας, πράγμα που προϋποθέτει ανταλλαγή συναινέσεων μεταξύ των μερών. Επομένως, δεν επιφέρουν αποτελέσματα ρήτρες που περιλαμβάνονται σε έντυπα τα οποία χρησιμοποιούνται για την αλληλογραφία ή για την κατάρτιση λογαριασμών και δεν έγιναν δεκτά από το μέρος στο οποίο αντιτάσσονται».

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι όταν τα πιο πάνω χωρία ομιλούν για «ρήτρες που κινδυνεύουν να περάσουν απαρατήρητες», αναφέρονται σιωπηρά σε ρήτρες που καταρτίστηκαν εκ των προτέρων από το ένα μέρος.

Η σκέψη που διαφαίνεται από την έκθεση Jenard μπορεί να εκφρασθεί κατά τη γνώμη μου ως εξής: ακόμη και όταν το συμβαλλόμενο μέρος που δεν συνέβαλε στη διατύπωση της ρήτρας εκ των προτέρων έχει τη δυνατότητα να λάβει γνώση της ρήτρας αυτής (παραδείγματος χάρη διαβάζοντας αυτά που είναι τυπωμένα πίσω από το έντυπο), τούτο δεν αρκεί· πρέπει να αποδεικνύεται η συναίνεση, η κοινή βούληση των μερών που είναι προφανώς κάτι περισσότερο από μια απλή γνώση ή δυνατότητα γνώσεως των ρητρών που κατήρτισε ένα μέρος εκ των προτέρων για το δικό του όφελος. Πιστεύω ότι η σκέψη αυτή είναι απολύτως εύστοχη: όχι μόνον ανταποκρίνεται στη γενική αρχή της προστασίας του πιο αδύνατου συμβαλλομένου, από την οποία καθοδηγείται επίσης το άρθρο 17, αλλά εγγίζει ακόμη το οριακό αυτό σημείο όπου η μη τήρηση μιας τυπικής απαιτήσεως μπορεί να σημαίνει την ολική έλλειψη συναινέσεως.

Πρακτικά, ο κίνδυνος αυτός υφίσταται κυρίως στις περιπτώσεις όπου οι ρήτρες που έχουν καταρτιστεί εκ των προτέρων έχουν γραφεί εκτός του κειμένου της συμβάσεως (έδωσα ήδη το παράδειγμα, που συμπίπτει άλλωστε με την προκειμένη περίπτωση, ρητρών που είναι τυπωμένες πίσω από το φύλλο που περιέχει τη σύμβαση). Σε μια τέτοια περίπτωση, η σύμβαση θα μπορούσε να περιέχει παραπομπή στις εν λόγω ρήτρες, αλλά η χρήση αυτής της τεχνικής της παραπομπής δημιουργεί ορισμένες πρόσθετες δυσχέρειες. Χωρίς να ισχυρίζομαι ότι παρουσιάζω εδώ εξαντλητική περιπτωσιολογία των τρόπων με τους οποίους μπορεί να διατυπωθεί η παραπομπή, περιορίζομαι να πω ότι η παραπομπή αυτή πρέπει να είναι αρκούντως ακριβής, κατά τρόπο που να εικάζεται ευλόγως ότι το μέρος έναντι του οποίου αντιτάσσεται η παρέκταση της διεθνούς δικαιοδοσίας την έχει αποδεχθεί.

Τελικά, στις περιπτώσεις όπου η ρήτρα παρεκτάσεως της διεθνούς δικαιοδοσίας έχει καταρτιστεί εκ των προτέρων, ιδίως δε όταν η ρήτρα αυτή περιλαμβάνεται μεταξύ των γενικών όρων πωλήσεως, ο ρόλος της εγγυήσεως της συναινέσεως που παίζει ο γραπτός τύπος την οποία απαιτεί το άρθρο 17 επιβάλλει ακριβή εξακρίβωση της συναινέσεως του αγοραστή για την παρέκταση της διεθνούς δικαιοδοσίας. Η αυστηρό-

τητα αυτή δικαιολογείται από τη βαρύτητα που έχει στο διεθνές πεδίο το γεγονός της αφαιρέσεως από το ένα από τα μέρη της συμβάσεως τού φυσικού του δικαστή, όπως προσδιορίζεται από τα άρθρα 2 και 5 της Συμβάσεως των Βρυξελλών.

4. Ήδη θα ερευνήσω τα δύο ερωτήματα που υπέβαλε το Bundesgerichtshof υπό το φως των γενικών σκέψεων που εξέθεσα μέχρι τώρα.

Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα, παρατηρώ ότι, όταν η ρήτρα της παρεκτάσεως της διεθνούς δικαιοδοσίας περιλαμβάνεται μεταξύ των γενικών όρων πωλήσεως που είναι τυπωμένοι πίσω από το φύλλο που έχει το κείμενο της συμβάσεως, πρέπει να υπάρχει σαφής παραπομπή στη ρήτρα αυτή, ή τουλάχιστον στους γενικούς όρους πωλήσεως, στο ίδιο το σώμα της πράξεως κάτω από την οποία είναι η υπογραφή του αγοραστή, για να αποφευχθεί να του αντιταχθεί η ρήτρα χωρίς να είχε γνώση της υπάρξεώς της κατά τον χρόνο συνάψεως της συμβάσεως και για να εξασφαλιστεί έτσι ότι υπάρχει συμφωνία για την παρέκταση αυτή. Το γεγονός και μόνο ότι μια σύμβαση συντάχθηκε εγγράφως σε ένα έντυπο, στο πίσω μέρος του οποίου έχουν τυπωθεί οι γενικοί όροι που καθορίστηκαν εκ των προτέρων από τον αγοραστή, μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται επίσης και η ρήτρα παρεκτάσεως της διεθνούς δικαιοδοσίας, δεν αρκεί για να αποδειχθεί ότι ο αγοραστής είχε πράγματι γνώση της ρήτρας αυτής ή ότι είχε την πρόθεση να την αποδεχθεί στην περίπτωση που θα αποδεικνυόταν αλλιώς ότι είχε λάβει γνώση αυτής.

Λαμβανομένου λοιπόν υπόψη του γεγονότος ότι ο έγγραφος τύπος που επιβάλλει το άρθρο 17 της Συμβάσεως των Βρυξελλών χρησιμεύει κυρίως στη διαπίστωση της υπάρξεως της συμφωνίας παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας, η διάταξη που περιλαμβάνεται στο άρθρο αυτό δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι τηρήθηκε στην πιο πάνω περίπτωση. Το αντίθετο συμπέρασμα θα κατέληγε στο να τεθεί σε κίνδυνο αυτό το κριτήριο ασφαλείας των εννόμων σχέσεων που ήταν αποφασιστικό για τη θέσπιση του εν λόγω κανόνα. Δεν νομίζω ότι αποτελεί υπερβολική τυπολατρία να απαιτηθεί σαφής και ρητή παραπομπή, αν όχι ειδικά στη ρήτρα παρεκτάσεως, τουλάχιστον στους γενικούς όρους μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και η ρήτρα αυτή.

5. Το δεύτερο ερώτημα αφορά μια περιπλοκότερη περίπτωση: την περίπτωση κατά την οποία τα μέρη παραπέμπουν ρητά σε προηγούμενη έγγραφη πρόταση που παρέπεμπε στους γενικούς όρους, οι οποίοι είναι συνημμένοι σ' αυτήν και οι οποίοι περιελάμβαναν τη ρήτρα σχετικά με τη διεθνή δικαιοδοσία.

Δεν μπορεί ούτε να αποκλειστεί ούτε να γίνει δεκτό κατά τρόπο απόλυτο ότι η έμμεση παραπομπή σε μια ρήτρα παρεκτάσεως πληροί τις προϋποθέσεις του άρθρου 17. Πρέπει να εξακριβώνεται σε κάθε ειδική περίπτωση αν η παραπομπή έγινε κατά τρόπο αρκούντως σαφή, έτσι ώστε να ικανοποιεί αντικειμενικά αυτή την απαίτηση της βεβαιότητας που θέλει να προστατεύσει ο εν λόγω νομικός κανόνας.

Για να δοθεί ορθή απάντηση στο ερώτημα του Bundesgerichtshof θα πρέπει επομένως να εκτιμηθεί από πιο κοντά η περίπτωση στην οποία αναφέρεται το υποβληθέν ερώτημα.

Η επιστολή της 18ης Σεπτεμβρίου 1969 που συνόδευε τις επτά προτάσεις πωλήσεως στην οποία αναφέρεται η σύμβαση της 31ης Οκτωβρίου του ίδιου έτους, δεν έκανε καθόλου μνεία των γενικών όρων πωλήσεως που υπήρχαν στο πίσω μέρος κάθε προτάσεως, αλλά αναφερόταν απλώς και μόνο σ' αυτές τις προτάσεις, οι οποίες παρέπεμπαν στους όρους πωλήσεως που είχαν τυπωθεί στο πίσω μέρος καθεμιάς προτάσεως. Αρχίζοντας λοιπόν από τη σύμβαση, βρισκόμαστε προ μιας αλυσίδας τριών παραπομπών: από τη σύμβαση στην επιστολή, από την επιστολή στις προτάσεις πωλήσεως, από καθεμιά πρόταση στους γενικούς όρους πωλήσεως. Και δεν πρέπει να λησμονείται ότι η ρήτρα παρεκτάσεως δεν ήταν παρά ένας από τους γενικούς όρους και επομένως δεν είχε τεθεί με ιδιαίτερη έμφαση.

Μπορεί να θεωρηθεί ότι μια τόσο έμμεση παραπομπή αρκεί για την πλήρωση των τυπικών προϋποθέσεων που προβλέπει το άρθρο 17, εδάφιο 1;

Αν το ζήτημα αυτό έπρεπε να λυθεί κατ' εφαρμογή του εσωτερικού δικαίου των κρατών που υπέγραψαν τη Σύμβαση των Βρυξελλών, η λύση θα εποίκιλε ανάλογα με την εθνική έννομη τάξη που θα λαμβανόταν υπόψη. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η παρέκταση δεν θα είχε γίνει εγκύρως σύμφωνα με το ιταλικό δίκαιο, διότι κατά το γράμμα του άρθρου 1341 του αστικού κώδικα, οι γενικοί όροι που έχουν τεθεί εκ των προτέρων σε μια σύμβαση από τον ένα συμβαλλόμενο δεν μπορούν να παράγουν αποτελέσματα έναντι του άλλου συμβαλλομένου αν ο τελευταίος δεν τις έχει ρητώς εγκρίνει εγγράφως. Στο γαλλικό δίκαιο θα ήταν η λύση πιθανόν η ίδια με εκείνη που προκύπτει από το ιταλικό δίκαιο. Το άρθρο 48 του νέου κώδικα πολιτικής δικονομίας, που τέθηκε σε ισχύ την 1η Ιανουαρίου 1976, προβλέπει πράγματι ότι κάθε ρήτρα που παρεκκλίνει από τους κανόνες της κατά τόπον αρμοδιότητας λογίζεται μη γραμμένη, εκτός αν συμφωνήθηκε μεταξύ προσώπων που συνομολόγησαν όλα υπό την ιδιότητα του εμπόρου και ότι εξειδικεύτηκε «κατά τρόπο σαφέστατο στην υποχρέωση που ανέλαβε το μέρος έναντι του οποίου η ρήτρα αυτή αντιτάσσεται».

Στο γερμανικό δίκαιο, αντιθέτως, η λύση θα μπορούσε να είναι ευνοϊκή ως προς το αντιτάξιμο της ρήτρας παρεκτάσεως, κατ' εφαρμογή της παραγράφου 38 του κώδικα πολιτικής δικονομίας, όπως ερμηνεύτηκε στην προκειμένη περίπτωση από το Oberlandesgericht της Κολωνίας, η κρίση του οποίου αμφισβητήθηκε ενώπιον του δικαστηρίου που μας απέστειλε τις παρούσες ερωτήσεις.

Αφήνω κατά μέρος το ζήτημα που μπορεί να τεθεί όταν μια σύμβαση πωλήσεως παρεμβάλλεται στο πλαίσιο διαρκών εμπορικών σχέσεων μεταξύ δύο επιχειρήσεων, στις οποίες είναι συνήθης η χρήση της παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας: αυτό όμως δεν φαίνεται να συμβαίνει στην προκειμένη περίπτωση. Κατά τη γνώμη μου πρέπει να θεωρηθεί ανεπαρκής, ενόψει των τυπικών προϋποθέσεων που απαιτεί το άρθρο 17, εδάφιο 1, της Συμβάσεως των Βρυξελλών, μια τεχνική παραπομπή τόσο περίπλοκη και τόσο πολύ έμμεση σαν αυτή για την οποία υπέβαλε το Bundesgerichtshof τα ερωτήματά του. Δεν θα μπορούσε πράγματι να ικανοποιήσει την απαίτηση της βεβαιότητας της φερομένης συμφωνίας μεταξύ του μέρους που καθόρισε εκ των προτέρων τους γενικούς όρους και του μέρους έναντι του οποίου αντιτάσσεται η ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας.

6. Κατόπιν αυτών, καταλήγω να προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει ως εξής στα δύο ερωτήματα που υπέβαλε το Bundesgerichtshof:

α) δεν πληρούται η απαίτηση του εγγράφου τύπου που επιτάσσει το άρθρο 17, εδάφιο 1, της συμβάσεως της 27ης Σεπτεμβρίου 1968, για τη διεθνή δικαιοδοσία και την εκτέλεση αποφάσεων σε αστικές και εμπορικές υποθέσεις, όταν η ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας περιλαμβάνεται μεταξύ των όρων που είναι τυπωμένοι στο πίσω μέρος της συμβάσεως που έχει υπογραφεί από τα δύο μέρη, χωρίς να υπάρχει σαφής παραπομπή στους όρους αυτούς στο ίδιο το σώμα της συμβάσεως·

β) επίσης δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις του άρθρου 17 όταν μια σύμβαση παραπέμπει σε προηγούμενο έγγραφο το οποίο, χωρίς αυτό το ίδιο να περιέχει το κείμενο των όρων πωλήσεως μεταξύ των οποίων περιλαμβάνεται και η ρήτρα παρεκτάσεως διεθνούς δικαιοδοσίας και χωρίς να αναφέρεται στη ρήτρα αυτή, περιορίζεται στην παραπομπή σε άλλο έγγραφο, το οποίο περιέχει παραπομπή στους όρους πωλήσεως που είναι γραμμένοι στο πίσω του μέρος.